

ઈમામત ની સાબિતી (સબૂતે ઈમામત)

લેખક

અલ્લામા નસીરુદ્દીન નસીર હુન્ઝાઈ

ખાનાએ હિકમત - ઈદારાએ આરીફ

ઈમામત ની સાબિતી (સબૂતે ઈમામત)

લેખક

અલ્લામા નસીરુદ્દીન નસીર હુન્ઝાઈ

અનુવાદક

અકબર હબીબ રાજન

પ્રકાશન

ખાનાએ હિકમત - ઈદારાએ આરીફ

અનુવાદક તરફથી બે બોલ...

“સબૂતે ઈમામત” આ મથાળું વાંચતાં પ્રથમ એમ લાગે કે આ પુસ્તિકામાં કોઈ એવી સાબિતીઓનો ઉલ્લેખ હશે કે જેથી જગતમાં ઈમામે ઝમાન શાહ કરીમ અલ હુસૈની હાઝર ઈમામની ઈમામત સાબિત કરવાનો પ્રયાસ થયો હોય. જોકે હાઝર ઈમામને કે ઈસ્માઈલી મઝહબને આમ કરવાની કોઈ જરૂર નથી, પણ જ્યારે આ પુસ્તિકાનું વાંચન કરીએ ત્યારે સમજ પડે છે કે આ પુસ્તિકા દ્વારા વિદ્વાન લેખકે એ પ્રયાસ કર્યો છે કે જે જગતના અન્ય લોકો કસ્તાં એ લોકોના માટે વધુ જરૂરી-વધુ સહાયરૂપ સાબિત થાય છે, જે લોકો ઈમામે ઝમાનના મુરીદ છે, જેઓ ઈસ્માઈલી મઝહબ ઉપર અમલ કરે છે. કારણ કે જે કંઈ, આપણે જે બાબત પર અમલ કરીએ, જે ક્રમ કરીએ તેના વિશે ઊંડી અને વધુ સમજણ ધરાવતા હોઈએ, તો તે કામ પૂરું કરવામાં વધુ આનંદ પણ મળે છે અને મજબૂતી પણ. “સબૂતે ઈમામત” દ્વારા એ વાતની સમજણ આપવાનો પ્રયાસ થયો છે કે ખુદાતઆલાએ પેદા કરેલી આ ખલ્કમાં શ્રેષ્ઠતા-ઉત્તમતાનો એક સિદ્ધાંત (ઉસુલે અફઝલીયત) અમલમાં છે; અને તે સિદ્ધાંતને સમજી લઈએ, તો આપણે પોતે જ માનશું કે ઉત્તમ-શ્રેષ્ઠ હસ્ટી જે આ જગતમાં સર્વ પ્રકારે, સર્વ દૈષ્ટિએ સ્વીકાર્ય હોય તે ઈમામે ઝમાન છે; અને આપણે જે પ્રેમ-મોહબબત અને ઈમાન સાથે હાઝર ઈમામ તરફ રજૂ થઈએ છીએ અથવા આપણા મન-મગજ અને દિલમાં ઈમામ તરફનું જે આકર્ષણ, તાબેદારીની લાગણી હોય તે વધુ ઊંડી, મજબૂત અને સહજ બને; અને તેના

દસ્બારમાં વધુ નમ્રતા સહીત પોતાની જાતને રજૂ કરી શકીએ કે જે આપણા માટે જરૂરી છે અને અનિવાર્ય પણ છે.

અહામા નસીરુદીન હુંઝાઈ પોતાના પ્રયાસો માસ્ક જે વિષયને ઉપાડે છે તેને દરેક બાજુએથી ઊંડાણપૂર્વક એ રીતે સમજાવે છે કે જે ક્ષાય એવા વાંચકને કંટાળાજનક લાગે કે જેઓ સમય પસાર કરવાના આશયથી કોઈ વાંચન કરતા હોય છે, પણ જે ધીર ગંભીર થઈને કંઈક મેળવવાની સાથે કંઈક આપવાની પણ ધગશ રાખે છે તેને આવાં પુસ્તકો દ્વારા ઘણું બધું મળી શકે છે; અને તે મેળવેલું અન્યને પહોંચાડવામાં સહાયરૂપ પણ થઈ શકે છે.

અને એ જ કારણ છે કે હું અહામા નસીરુદીનની પુસ્તિકાઓમાંથી થઈ શકે એટલી વધારેનો ગુજરાતી અનુવાદ કરવા માટે પ્રેરાયો છું કે આ મારા પ્રયાસ દ્વારા અહામા સાહેબનું જ્ઞાન ગુજરાતી જાણનારા અને વાંચનારાઓ સુધી ફેલાય; અને જો આ પ્રયાસને સફળતા મળશે, તો તે ખુદાવંદતઆલાની ઘણી સ્ત્રેમત અને દયાનું એક રૂપ લેખીશ; અને વાંચનારને વિનંતી કરીશ કે તેઓ દુઆ કરે કે મુજ નારીજને આ જીવનનો જે કંઈ બાકી અંશ રહ્યો છે, તેના છેવટ સુધી ઈમામે ઝમાન અને મોમીનોની સેવા કરવા માટેના પ્રયાસ કરતા સહેવામાં મશગૂલ રહી શકાય; અને તે પ્રયાસો મૌલાના હાઝર ઈમામ દયા કરીને કબૂલ કરે. (આમીન)

—અકબર હુબીબ રાજન

તા. ૭મી એપ્રિલ, ઈ.સ. ૧૯૮૧

(તા. ૨૧મી સ્મઝાન, હિ.સ. ૧૪૧૧)

“વ કુક્ષી શેઈન અહસૈનાહુ ફી ઈમામીમ મુબીન--અને દરેક વસ્તુનો સમાવેશ જાહેર ઈમામમાં કરેલ છે.” (સૂરહ ઉદ, આયત ૧૨)

શ્રેષ્ઠતાનો સિદ્ધાંત

અર્થાત

જગત અને રૂઝથી-ક્લિતિજ અને શબ્દેથી

ઈમામતની સાબિતીની દલીલો અને કારણો

અગર કોઈ ચતુર દીર્ઘ દૈષ્ટિવાળો માનવી આ વિશાળ જગતના વહીવટ અને વ્યવહાર વિશે વિચાર કરે, તો તે એ હકીકત જરૂર જાણી શકશે કે કાયનાત-બ્રહ્માંડ અને તેની સ્થનાઓ-મખ્લૂકાત-જુદા જુદા પ્રકાર અથવા ભાગો ઉપર સ્થાયેલી છે. પછી સ્થનાઓનો પ્રત્યેક મોટો ભાગ કેટલાય નાના નાના વિભાગોમાં વહેંચાયેલો છે; અને તેઓમાં એ સિદ્ધાંત જોવામાં આવે છે કે જે રીતે મખ્લૂકાતના મોટા પ્રકારોમાંથી એક પ્રકાર શ્રેષ્ઠ અને ઉચ્ચ છે, તે જ પ્રમાણે નાના પ્રકારો-વિભાગોમાં પણ એક પ્રકાર શ્રેષ્ઠ અને ઉચ્ચ છે. એટલે સુધી કે નિર્જીવ અને સજીવ સ્થનાઓમાંની પ્રત્યેકમાં પણ એ જ સિદ્ધાંત કામ કરે છે. આપણે અહીં એ સિદ્ધાંતને “શ્રેષ્ઠતાનો સિદ્ધાંત”ના નામે સંબોધશું; અને એ જ સિદ્ધાંત મુજબ ઈમામે ઝમાનની સાબિતી, તેની શ્રેષ્ઠતા અને

દરેક જમાનામાં તેની પવિત્ર અને બચ્ચનવંતી હસ્તીના હયાત અને હાજર હોવાની મહત્વતા વિશે દલીલો રજૂ કરીએ છીએ.

હસ્તઆલાએ બ્રહ્માંડ અને તેમાં મોજૂદ વસ્તુના એકંદર અમલ દ્વારા ઈ-સાનને ઉત્પન્ન કર્યો, તેને જોતાં એમ કહેવું વાજબી છે કે બ્રહ્માંડ અને તેમાંની વસ્તુ એક અતિશય મહાન વૃક્ષની જેમ છે અને તેનું ફળ માનવી-ઈ-સાન-છે. તે માટે “રોશનાઈ નામા”માં હજરત હકીમ નાસર ખુશરૂ ફરમાવે છે : “દરખ્ત અસ્ત ઈ જહાં વ મેવા માયમ કે ખુર્રમ બર દરખ્તે ઓ બરાયમ.” અર્થ : (દાખલા તરીકે) આ બ્રહ્માંડ એક વૃક્ષ છે અને અમો (માનવી) જ તેના ફળ છીએ, કાસરૂ કે આ બ્રહ્માંડના ઉત્તમ ફળ (પ્રાપ્ત થયેલી વસ્તુ) તો અમે જ છીએ.

આ જગતમાં ભૌતિક પ્રકારે જે કંઈ વસ્તુ ફેલાયેલી છે, તે માનવીમાં રૂહાની પ્રકારે એકત્રિત છે. જે રીતે વૃક્ષમાં અંત્યારે જે કંઈ જાહેરી અને ફેલાયેલું છે તે ફળના (મગઝ) ગર્ભમાં શક્તિ રૂપે છુપાયેલું છે અને એકત્રિત છે, તો એ મુજબ વૃક્ષથી ફળ ઉત્પન્ન થાય છે અને ફળથી વૃક્ષ બને છે.

ઉપર મુજબની હકીકતના જાહેર થવાથી જગૂાય છે કે આ જગત (બ્રહ્માંડ) અને માનવી, પવિત્ર કિતિજ અને શબ્દની સ્વના રૂપે ખુદાનો સિદ્ધાંત અને તેનું અમલી પુસ્તક છે, જેમાં કોઈ શંકાને સ્થાન નથી, એ માટે કે તેની (પુસ્તકની) આપતો અમલી સ્વરૂપમાં તે દરેકના માટે સ્પષ્ટ અને જાહેર છે, જેઓ જોઈ શકવાની દૈષ્ટિ ધરાવે છે; અને તે પુસ્તક જેમાં કોઈ શંકા નથી તે છેવટે દરેક માટે વિશ્વાસનું સાધન બની શકે છે. ખુદાવંદ આલમીને એ માટે ફરમાવ્યું.

છે કે (હકતઆલા કુરાન નાઝિલ થવાના વખતમાં ફરમાવે છે) “અમે તમને નજીકમાં જ (જગતની) દિશાઓમાં અને તેમના પોતાના (રૂહ)માં અમારી (કુદસ્તની) નિશાનીઓ દેખાડીશું, ત્યાં સુધી કે તેમના ઉપર એ વાત ઉઘડી જશે કે આ (કુરઆન) સત્ય છે.” (સૂરહ ઠ૧, આયત ૫૩) હવે આપણે મહાન ખુદાતઆલાની તૌફીકથી નીચે મુજબ જગત અને રૂહની અમુક જરૂરી સાક્ષીઓનું વર્ણન કરીએ કે તે કઈ હકીકતના સંબંધે છે.

(૧) આકાશની સાક્ષી : કેમકે (આસમાન) આકાશ નવ છે, જે વિસ્તાર અને મહાનતા બન્ને પ્રકારે કમ મુજબ અને દરજ્જાવાર છે; અને નવમું આકાશ સૌથી વિશાળ અને દેરકના ઉપર, ઉત્તમ છે જે અર્શી ઈલાહી કહેવાય છે. તો આકાશના દરજ્જાઓમાંથી એક દરજ્જાની મહાનતા એવી છે કે તેને અર્શી ઈલાહીનું માન મળેલ છે. આકાશની એક એવી આયત છે જેનો એવો અર્થ થાય છે કે જાણે તે સાક્ષી આપે છે કે માનવીઓમાં પણ એક એવી વ્યક્તિ છે કે જે સઘળા માનવીઓથી શ્રેષ્ઠ અને ઉત્તમ છે; અને તે પોતાના જ્ઞાન અને હિક્મતથી અન્ય દરેક માનવીઓ ઉપર એ રીતે છ્વાયેલો છે જેમ નવમું આકાશ બીજા બધાં આકાશ અને બ્રહ્માંડની સઘળી વસ્તુઓ ઉપર છ્વાયેલું છે; અને તે વ્યક્તિ-તે માનવી-માનવ જગત અને સઘળા દીનમાં ખુદાનું અર્શી છે (અર્શી = તખત) અને એ બાબત કુરાનની આ આયતના અર્થ સાથે મળે છે, જેમાં ફરમાવ્યું છે કે, “વ કુલી રૌઈન અહસૈનાહુ ફી ઈમામીમ મુબીન. (સૂરહ ઉદ, આયત ૧૨) અર્થ : અને અમોએ દરેક વસ્તુ (અર્થાત બ્રહ્માંડના સ્વરૂપમાં અને તેના

દરેક વસનારના વિષે સંપૂર્ણ જ્ઞાન અને હિક્મત)ને (ઈમામે નાતિક) જાહેર ઈમામમાં સમાવી દીધું છે.

(૨) આકાશી શરીરો અર્થાત સિતારાઓની સાક્ષી : બ્રહ્માંડના ક્રમમાં આકાશના પછી આકાશી શરીરો અર્થાત સિતારાઓ આવે છે. આકાશમાં ઘણાબધા સિતારાઓ છે, પરંતુ તેમાં એક એવો તેજસ્વી સિતારો છે, જે બાકીના દરેક સિતારાઓને અને જગતને અવગણી ન શકાય તેવો પ્રકાશ અને ગરમી પહોંચાડતો રહે છે, જે હમેશાં હમેશાંના માટે પ્રકાશિત અને ગરમ છે, તે ન તો ઘટે છે અને ન તો વધે છે, એવો તારો છે સૂર્ય; જોણે પોતાના અમર્યાદ પ્રકાશમાં પૂરા જગત અને જગતમાં મોજૂદ વસ્તુઓને સમાવી લીધા છે. જાણે કે સૂર્ય આકાશનો આયાતે નૂર છે, જેના અર્થમાં એ હકીકત સ્પષ્ટ થઈ જાય છે કે દીન-મજહબમાં પણ એક એવી પવિત્ર હસ્તી છે, જે ખુદા અને રસૂલનું નૂર છે; અને તે હિક્મત અને સદગુણોમાં જગતના સઘળા લોકોથી શ્રેષ્ઠ અને ઉત્તમ છે, જેમ સૂર્ય અન્ય સઘળા સિતારાઓથી શ્રેષ્ઠ અને ઉચ્ચ છે. આ આસમાની સત્ય અને સાક્ષી પવિત્ર કુરાનની એ આયતો જેવી છે, જેમાં એક સંપૂર્ણ માનવી (અકલે કુલ) અર્થાત ઈમામે ઝમાન ખુદાના નૂર હોવાની સાબિતી છે.

(૩) ચાર તત્ત્વોની સાક્ષી : માટી, હવા, પાણી અને આગ એ ચાર તત્ત્વોને “અનાસીરિ રાબીયા” કહે છે. આ ચાર તત્ત્વો પણ દરજજાવાર છે, જે મુજબ માટી સૌથી નીચે અને સૌથી ઘટ્ટ-જાડી છે, પાણીએ માટીને ઘેરી રાખેલ છે અને તે માટીથી પાતળું છે, હવા પાણી ઉપર છવાયેલી છે અને તે પાણી કરતાં

પાતળી છે, આગ હવા ઉપર છવાયેલી છે અને તે હવા કરતાં પાતળી છે; અને પ્રકાશ તથા ગરમીમાં સૂરજનો ગુણ ધરાવે છે, માટે આગ કે જે વીજળી વગેરેના સ્વરૂપમાં પાડી છે, ચારે ય અંશ-તત્ત્વોમાંથી શ્રેષ્ઠ છે; અને આ હકીકત બ્રહ્માંડનો એવો ગુણ છે જેના અર્થમાં એ બાબત સ્પષ્ટ છે કે દીની જગતમાં પાડી એક એવો દરજ્જો છે જે જાહેર પાડી છે અને બાલિન પાડી; જેવી રીતે વીજળી જાહેર પાડી છે અને છૂપાયેલી પાડી; અને દીની જગતમાં એ દરજ્જો ઈમામ અને તેની ઈમામતનો છે કે જેમાં નૂર એક સ્થેમત પાડી છે અને (કહેર) મુસ્સાની આગ પાડી. જે રીતે આગ અને વીજળીની ઉપમા છે અને બ્રહ્માંડની આ બાબત કુરાનની એ આયતોનો ખુલાસો કરે છે જે આમ છે કે મૂસાએ એક આગ જોઈ અને મૂસા (અ.સ.)ની ક્રેમના જુદા જુદા સિનેર માગુસો ઉપર વીજળી પડી વગેરે.

(૪) વૃદ્ધિ કરતી વસ્તુઓની સાક્ષી : ખનીજ, વનસ્પતિ અને જાનવર એ વસ્તુઓ (મવાલીદિ સલાસા) વૃદ્ધિ કરતી વસ્તુઓ ગણાય છે, જેમાંથી જાનવરોને શ્રેષ્ઠ ગણાય છે, જેનું કારણ તેમની રૂઠ અને તેઓની લાગણી છે; અને જાનવરોમાં બુદ્ધિશાળી-સમજશક્તિ ધરાવનાર જાનવર શ્રેષ્ઠ છે, જેનું કારણ તેની બુદ્ધિ અને સમજશક્તિ છે, એ જાનવરનું બીજું નામ માનવી છે, જે ખનીજ, વનસ્પતિ અને મૂગાં જાનવરો-અબુધ જાનવરો ઉપર રાજ કરે છે, કારણ કે તેમાં જે બુદ્ધિ અને સમજદારી છે તે 'અક્લે કુલ્લ'ની અસરથી છે, તે અન્ય ત્રણ મવાલીદમાં નથી. એ મુજબ ઈન્સાન દુનિયાની નિશાનીઓમાંથી એક એવી નિશાની છે, જેના અર્થમાંથી એ સાર

નીકળે છે કે દીની જગતમાં પણ એક એવી વ્યક્તિ છે જે જ્ઞાન અને હિક્મતની માલિક છે; અને અક્લે કુલ્લ અને નક્સે કુલ્લ (અદ્લાહ)નું જાહેરી સ્વરૂપ હોવાના કારણે ખુદનો ખલીફા છે અને એ મસ્તબાને લીધે તે આ જગતની સર્વે રચનાનો રાજા છે. જોકે ઘણા લોકો આ સત્યને નથી સમજતા કે ઈમામે ઝમાન તેમનો દીની અને રૂહાની બાદશાહ છે, જેવી રીતે કે મનુષ્ય ખનીજ, વનસ્પતિ અને મૂંગાં જાનવસેનો બાદશાહ છે. પરંતુ તેઓ આ બાબતને નથી સમજતા કે તેઓ ઉપર શ્રેષ્ઠ મનુષ્ય બાદશાહી કરે છે; અને માનવી અર્થાત આદમનો વંશજ અન્ય સઘળી રચનાઓ (મખ્લૂકાત) કરતાં શ્રેષ્ઠ અને ઉચ્ચ હોવાની આ અમલી નિશાની કુરાન પાકની એ આયતની તફસીર (સમજાણ) છે, જેમાં આદમના વંશજોની શ્રેષ્ઠતા વાર્ગવવામાં આવી છે કે, “અને ખરે જ અમોએ આદમની ઓલાદને ઈઝ્જત-આબરૂ આપી છે; અને અમે તેમને જમીન તથા સમુદ્રમાં સવારી આપી અને તેમને સારી વસ્તુઓથી સેઝી આપી; અને ઘણીયે મખ્લૂકાત (પ્રાણીઓ) પર તેમને ઘટલી શ્રેષ્ઠતા આપી.” (સુરહ ૧૭, આયત ૭૦) આ આયતની દલીલ એ છે કે શબ્દ “બની આદમ” (આદમની ઓલાદ)નો ઈશારો હઝસ્ત આદમના ગુણો-જ્ઞાન અને હિક્મત તથા ખિલાફત-તરફ છે. બીજી બાજુએથી એ બાબતનો ઈશારો છે કે જે શબ્દ જ્ઞાન અને હિક્મતમાં આદમના ગુણોની નજીક હશે, તે જ શબ્દ ખરા અર્થમાં આદમનો વંશજ કહેવાશે; અને આદમની ઓલાદને મળેલી શ્રેષ્ઠતાનો હકદાર હશે; અને એ શબ્દ પયગમ્બર તથા ઈમામ અલૈહિમુસ્સલામ જ છે.

(૫) જગતના મજહબોની સાક્ષી : જગતના મજહબો

પોતાની સ્થિતિમાં કઈ હકીકતની સાક્ષી પૂરે છે તેની તપાસ કરતાં જાણાય છે કે જગતમાં કોઈ મઝહબ એવો નથી જેનો કોઈ સ્થાપક ન હોય અને મઝહબ પાળનારા તેના ઉપર વિશ્વાસ ન રાખતા હોય, તેને ચાહતા ન હોય અને તેની માન્યતાઓ તથા સ્વિજોમાં એ અર્થ ધૂપાયેલો ન હોય કે તે સ્થાપક અથવા તેના જેવો કે તેનાથી સહેજ ઉતરતો અન્ય માનવી હજુ પણ જીવંત અને હાજર રહીને એ મઝહબનું માર્ગદર્શન કરતે, તો તે અનુયાયીઓ પ્રમાણસર વધુ ફાયદો પામતે. સારાંશ એ કે જગતમાં કોઈ એવો મઝહબ નથી જેની મૂળભૂત જરૂરિયાતો ઉપરથી એ દલીલ ન મળે કે દીન અને દુનિયાની હિદાયતને માટે સાચા હાદીનું હાજર અને મોજૂદ હોવું અત્યંત જરૂરી છે, માટે દરેક મઝહબમાં હમણાં પણ એ જ સિદ્ધાંત ચાલી રહ્યો છે કે લોકો દીની કોયડાઓમાં-મુશ્કેલીઓમાં કોઈ કહેવાતા મુશ્કેલીના તરફ રજૂ થાય છે. આ રીતે જગતના મઝહબોની આ સ્થિતિ એ હકીકતની સ્પષ્ટ દલીલ છે કે ઈમામતનો સિદ્ધાંત-ઈમામતનો દૈષ્ટિકોણ-બિલકુલ સાચો છે; અને તેમાં તે લોકો હક ઉપર છે, જેનો ઈમામ જગતમાં હયાત અને હાજર છે; અને જગતના ધર્મોનું એ વાત ઉપર ભાર મૂકવું સ્વાભાવિક રીતે છે કે હાદીએ બરહક એટલે કે સાચા માર્ગદર્શકનું દુનિયામાં હાજર રહેવું જરૂરી છે. એ એક એવી આસમાની આયત છે કે જેના અર્થને કોઈ અક્કલવાળો-જ્ઞાની નકારી નહિ શકશે; અને એ કુરાન પાકની આયતે “હાદ”ની સમજણ છે. જે મુજબ ફરમાવેલું છે કે, “ઈન્નમા અન્ત મુન્ઝીરૂંવ વલી કુસ્તી કૌમીન હાદ.” (સૂરહ ૧૩, આયત ૭) અર્થાત: અય રસૂલ ! તમે ફક્ત ડરાવનાર (ચેતવાણી આપવાના જવાબદાર) છે અને દરેક કૌમ

(અર્થાત પ્રત્યેક સમયના લોકો) માટે એક હાદી-માર્ગદર્શક હોય છે.

(૬) રાજદ્વારી પદ્ધતિઓની સાક્ષી : જગતના દરેક દેશમાં સદાથી લોકોનો કોઈને કોઈ હાકેમ (રાજા) વખતનો બાદશાહ હોય છે, પછી તે સર્વસત્તાધીશ સુલતાન હોય અથવા લોકશાહીનો પ્રમુખ કે કબીલાનો સરદાર. પછી ભલે તે દીની પ્રકારનો હોય કે દુન્યવી હેસિયત ધરાવનાર, પરંતુ દરેક સ્થિતિમાં વખતના હાકેમ-સત્તાધારીનું હોવું જરૂરી છે; નહિ તો લોકોની ઈઝ્ઝત-આબરૂ, ઘર-ખાનદાન (અહલો અયાલ), માલ-મિલકત, જ્ઞાન અને દેશ હર પળે જોખમથી ખાલી નહિ રહેશે. આમ રાજદ્વારી પદ્ધતિનું અસ્તિત્વ અને મહત્વતા ખુદાની રચના-આસમાની આયત-માંની એક એવી આયત (નિશાની) છે કે જેનો ખુલાસો-જેની સમજણ એમ છે કે સાચો દીન-ધર્મ એ જ છે કે જેનો શહેનશાહ ચમત્કારિકપણે એટલે કે ચોક્કસ જ હમેશાં હ્યાત અને હાજર હોય, કેમકે જ્યારે દુન્યવી સંભાળ દુનિયાના હાકેમ વગર અસંભવિત છે, જોકે દુન્યવી મામલાઓ ધણા સરળ છે, તો પછી દીની હાકેમના વગર દીન-ધર્મની સંભાળ તેથી પણ વધુ અસંભવ છે; એટલા માટે કે દીની મામલાઓ ધણા જ ગૂંચવાણભર્યા અને મુંઝેલ હોય છે. તો એ મુજબ આ બાબત કુરાનની એ આયતનો ખુલાસો સ્પષ્ટ કરે છે કે જેમાં ધસ્તી ઉપર ખુદાના ખલીફાના મોજૂદ હોવા વિષે ફરમાવેલ છે. જેમકે જણાવેલું છે કે, “યા દાઉદ ઈન્ના જઅલનાક ખલીફા ફિલ અર્જ, ફ હુકમ બેનીન્નાસી બિલ હક્ક.” (સૂરહ ૩૮, આયત ૨૬) અર્થ : હે દાઉદ ! ચોક્કસપણે અમોએ તને આ ધસ્તી ઉપર અમારો પ્રતિનિધિ (ખલીફા) નીમ્યો છે, માટે તું લોકો વચ્ચે ન્યાયસર

ચુકાદા આપતો રહે.

(૭) અંબિયાની સાક્ષી : આ એક પ્રખ્યાત રિવાયત છે કે લોકોની હિદાયત કરવા માટે ખુદા તરફથી એક લાખ અને ચોવીસ હજાર પયગમ્બરો દુનિયામાં આવ્યા છે, પરંતુ ખુદાની હિક્મત તથા સમય અને સ્થળની જરૂરતને કારણે સઘળા પયગમ્બરો (અંબિયા) મસ્તબા અને ફઝીલતમાં એક જેવા નહોતા. પરંતુ ખુદાવંદતઆલાએ અમુક પયગમ્બરોને અમુક ઉપર ઉચ્ચતા અને શ્રેષ્ઠતા આપી હતી. જેમકે ફરમાવેલું છે કે, “તીલ્કર્સુલુ ફઝલના બાઝહુમુ આલા બાઝ.” (સૂરહ ૨, આયત ૨૫૩) અર્થ : આ રસૂલોમાંથી અમોએ કેટલાકોને કેટલાકો ઉપર શ્રેષ્ઠતા આપી છે. તો ખુદાના પ્યાર, રસૂલોના સરદાર હઝરત મુહમ્મદ મુસ્તશ (સ.અ.વ.) માટે શ્રેષ્ઠતા અને મસ્તબો સઘળાઓમાં પ્રવીણ હોવા રૂપે છે. અને એ હકીકત-સચ્ચાઈની સાબિતીઓ રૂપે ઘણી દલીલો મોજૂદ છે. એકદરે એક દલીલ એ છે કે ખુદાતઆલા ફરમાવે છે કે, “વ મા અરસલનાક ઈલા રહેમતુલ લિલઆલમીન.” (સૂરહ ૨૧, આયત ૧૦૭) અર્થ : અમોએ તને સઘળી દુનિયાવાળાઓના માટે રહેમત બનાવીને મોકલ્યો છે. જે મુજબ સઘળા અંબિયાઓમાંથી ફક્ત આપ હઝરત (સ.અ.વ.) જ દરેકના માટે રહેમત છે; અને રહેમતનો બીજો શબ્દ છે મહેરબાની; અને ખુદા તથા રસૂલની મહેરબાની સર્વપ્રથમ હિદાયતના સ્વરૂપમાં થાય છે. આનું પરિણામ એ થયું કે આપ હઝરત (સ.અ.વ.) અવ્વલથી આખર સુધીની ખલ્ફતના માટે હિદાયતનું કેન્દ્ર હતા; અને કોઈ પણ કામનું કેન્દ્ર વચ્ચોવચ હોવું જોઈએ. જે મુજબ આપ હઝરત (સ.અ.વ.) નબુવ્વતની પરંપરાના

દેશા અને ઈમામતના સમયના આરંભ કાળમાં આવ્યા; અને હિદાયતના આ કેન્દ્રના તરફથી શરૂઆતની ખલ્કતનું માર્ગદર્શન અંબિયા અલૈહિમુસ્સલામોએ કર્યું અને દેશી ખલ્કત-પદ્ધતીની ખલ્કતની હિદાયત ઈમામો અલૈહિમુસ્સલામોએ કરી. એ રીતે જગ્યાય છે કે હઝરત મુહમ્મદ (સ.અ.વ.) નિઃસંશય રસૂલોના સરદાર અને હિદાયત કરનારના (હાદીના) ઉપરી છે.

તો આ સત્ય પ્રકાશિત સૂર્યની જેમ સ્પષ્ટ છે કે દરેક વખતમાં લોકોને માટે એક એવા દીની અને રૂહાની સરદારનું હોવું જરૂરી છે કે જે ખુદાના તરફથી નિયુક્ત કરેલ હોય, કેમકે જો ખુદાના સિદ્ધાંતમાં એ બાબત વાજબી અને શક્ય હોત કે માનવીઓની કોઈ જમાતને અથવા કોઈ જમાનાના લોકોને રૂહાની સરદારથી વંચિત રાખે; અને તેમનામાંથી અમુકને અમુક ઉપર શ્રેષ્ઠતા આપે તો સૌથી પહેલે એ કામ અંબિયાની જમાતમાં જ શક્ય થયું હોત, એ માટે કે તેઓ પોતે જ હિદાયત મેળવેલ અને લોકોના સરદાર છે.

જો કોઈ શખ્સ એમ કહે કે આ મામલામાં લોકોના માર્ગદર્શન માટે આસમાની પુસ્તક જ પૂરતું છે, કારણ કે મઝહબી-દીની સરદારીનો હેતુ હિદાયત છે અન્ય કોઈ વસ્તુ નહિ, તો તેના માટે માણે જવાબ એ છે કે કુરાન પાક છેલું આસમાની પુસ્તક છે, અને તે ફક્ત સંપૂર્ણ હિક્મતના સિદ્ધાંત ઉપર ખુદાની હિદાયતનું એવું બેનમૂન પુસ્તક છે કે જેના સરખું કોઈ પુસ્તક જાનાત અને માનવી ભેગા મળીને પાણ નથી બનાવી શકતા; અને આ જ કુરાન એ જ ગુરૂનો સહિત (એ જ અર્થમાં) સહિત રૂપે પહેલાં થઈ ગયેલી ઉમ્મતોનાં આસમાની પુસ્તકોમાં પાણ હતું, જે માટે ફરમાવેલ છે

કે, “વ ઈન્ન લકી ગુબુરીલ અવ્વલીન.” (સૂરહ રફ, આયત ૧૯૬) અર્થ : અને બેશક તે (કુરાન)નો ઉલ્લેખ આગલી આકાશી ક્રિતાબોમાં પણ મોજૂદ છે. તે પુસ્તકો તે ઉમ્મતોની પોતપોતાની ભાષાઓમાં હતાં, આમ ઇસ્લામ તે ઉમ્મતોના જે વિદ્વાનો, માર્ગદર્શન કરનારા સાચા હાદીની નૂરાની હિદાયત વગર તે આસમાની પુસ્તકોની હકીકતો અને માનવશક્તિને સમજવાના પ્રયત્નો કરતા હતા, તો તેમના પ્રયત્નો ન ફક્ત નિષ્ફળ નીવડતા, પણ હકીકતમાં તેઓ ખુદાના પયગમ્બરને નકારવાના-ખોટા ઠેસવાના દોષી થઈ જતા, જેનાં કારણો નીચે મુજબ છે.

જ્યારે તે લોકો વ્યક્તિગત પ્રયત્નો વડે આસમાની પુસ્તકની હકીકતોને નહોતા પહોંચી શકતા, તો તેમણે તર્ક કરીને જાણે કે એમ કહ્યું કે, “આસમાની પુસ્તકોનો અર્થ બસ આટલો જ છે અને એથી વધીને કોઈ વસ્તુ નથી” અથવા તેમણે પરિણામ સ્વરૂપે છેવટમાં એમ કહ્યું કે, “આસમાની પુસ્તકના અર્થો તો ઘણા છે પણ તે દેખાડનાર કોઈ નથી” આમ તેઓએ આ બે પ્રકારમાંથી કોઈ પણ એક પ્રકારે પયગમ્બરોને નકાર્યા (ન માન્યા). પહેલા પ્રકારમાં એ રીતે કે તેમણે ઉપરદેખ્યા ઈસ્મ સિવાય અન્ય સઘળા ઈસ્મ-જ્ઞાને શૂન્ય (ન હોવું તે) ગણાવ્યું, જેને લીધે તેમના માટે તે આસમાની પુસ્તક યમત્કારિક હિકમતોના ભંડારથી ખાલી થયેલું રહી ગયું (તે ભંડાર વિશે તેઓ જાણી ન શક્યા) અને તે સાથે તેમના માટે અંબિયા પણ સામાન્ય માનવીની જેમ રહી ગયા. અર્થાત તેમની જ્ઞાનની યમત્કારિક શક્તિથી તેઓ વંચિત રહ્યા; અને આમ તેમણે પોતાના પયગમ્બરોને નકાર્યા; અને બીજા પ્રકારની વિગત એમ છે

કે જો તેમણે એમ ક્ષુભિત કે હવે આસમાની પુસ્તકના અર્થ બતાવનાર કોઈ નથી, તો તેનો મતલબ એમ થયો કે પયગમ્બરોએ પોતાની આવનાર ઉમ્મતોના માટે હિદાયતનું કોઈ કાયમી તંત્ર સ્થાપિત નથી કર્યું. અર્થાત તેઓ પોતાના જ્ઞાન સંબંધે લીધેલી સાર-સંભાળ દરમિયાન એવો માનવી તૈયાર નથી કરી શક્યા, જે તેમના પછી ઉમ્મતના જ્ઞાન માટેની સાર-સંભાળ કરી શકે; અને આસમાની પુસ્તકની હકીકતો તથા તેની મા'સ્કત દ્વારા લોકોને તેના હકીકી માલિક વિષે જાણકાર કરી શકે. માટે પયગમ્બરોને નકારનારાઓના સંબંધે જે ફરમાવવામાં આવેલ છે તે આ મુજબ છે : અર્થ : અને જે લોકો તે (નકારનારાઓ)થી પહેલે હતા, તેમણે પણ (પયગમ્બરોને) જૂઠ્ઠાવાયા હતા (જેનું કારણ એ હતું કે) અમોએ તેમને (પયગમ્બરોને લીધે) જે (પુસ્તકો) આપ્યાં હતાં, તે તેના દસમા ભાગને પણ નથી પહોંચ્યા. સારાંશ કે તેમણે પણ મારા રસૂલોને જૂઠ્ઠાવાયા (નકાર્યા) હતા. જેથી (તમોએ જોયું કે) મારો ગઝબ (ગુસ્સો) તેઓ ઉપર કેવા અનોખા પ્રકારે ઊતર્યો હતો. (૩૪/૪૫)

(૮) સંખ્યાઓની સાક્ષી : સંખ્યા અને ગણતરીના મૂળ સ્વરૂપ-પાયારૂપ આંકડાઓ-માટેની જગતની દરેક ક્રેમોની એક જ માન્યતા છે; અને એ એકમત હોવામાં ઘણી ઈલાહી અસરો સમાયેલી છે. સૌની નજીક આ સંખ્યાઓનાં સ્વરૂપો દસ છે જે આ મુજબ છે.

૦	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
શૂન્ય	એક	બે	ત્રણ	ચાર	પાંચ	છ	સાત	આઠ	નવ

આ છે સંખ્યા; અને સંખ્યા વસ્તુઓની કિંમત જાહેર કરે છે, જે પ્રમાણે અક્ષરો વસ્તુઓની સ્થિતિ જાહેર કરે છે. સંખ્યા અને અક્ષરમા એક મોટો તફાવત છે, તે એ કે સંખ્યાઓમાંથી દરેક સંખ્યા પોતાની વ્યક્તિગત-જુદા જ સ્વરૂપમાં કોઈ પણ વસ્તુની કિંમત એટલે કે તેની સપાટી, તેનું પ્રમાણ જાહેર કરી આપે છે; જ્યારે કે અક્ષરોમાં તેવી શક્યતા ઘણી ઓછી છે. આ બાબત વાર્ણવવા પાછળનો હેતુ એ છે કે હકીકતોનું સંશોધન કરવામાં સંખ્યાઓની દલીલ ઘણી મજબૂત પુસ્તક થાય છે, જેનું કારણ એ છે કે સંખ્યાઓની સ્થાપનામાં ચોક્કસપણે કુદરતનો હાથ છે, તેથી જગતભરની દરેક કોમમાં-વિશ્વભરના દેશોમાં આ (સંખ્યા)ની કિંમત અને હિસાબ-કિતાબના સિદ્ધાંતોમાં કોઈ તફાવત-વિશેષ નથી હોઈ શકતો.

અહીં સંખ્યામાં શૂન્યને રૂહાની જગતની ઉપમા તરીકે લેવામાં આવે છે, કેમકે રૂહાની જગત કિંમત-ગણતરીથી ઉચ્ચ છે. મતલબ કે તેના માટે ગણતરીની જરૂર નથી અથવા તેને ગણતરીમાં આંકી નથી શકાતું કેમ કે રૂહ એક એવું તેજસ્વી મોતી જેવું છે કે જે વહેંચાઈ નથી શકતું, જેના ભાગ નથી થઈ શકતા, પરંતુ તે જુદાં જુદાં શરીરો સાથે સંબંધમાં આવ્યા પછી તેના ઉપર ગણતરી લાગુ થઈ શકે છે. જે પ્રમાણે શૂન્ય એકલું હોય તો તે કોઈ પણ ગણતરી કે સંખ્યા જાહેર નથી કરતું, પરંતુ જો કોઈ માનવી ગણતરીના કોઈ દરજ્જા વિશે બોલતાં શૂન્યને જાહેર કરે તો તેને કોઈ નહિ માને; હા, જ્યારે તે કોઈ અન્ય સંખ્યાની સાથે લાગી જાય તો તે સંખ્યાની મદદ વડે કોઈ સપાટી-કોઈ પ્રમાણને જાહેર કરે છે. બસ આ રીતે એ બાબત સ્પષ્ટ થઈ ગઈ કે શૂન્ય એ રૂહાની જગતની

ઉપમા છે.

શૂન્ય પદ્ધતિ એક આવે છે, જે નવમા આસમાનની ઉપમા છે, કેમકે નવમું આસમાન રૂઢાનિયત અને જીસ્માનિયત (શરીર)ની વચ્ચેનો દરજ્જો છે. આનો અર્થ એમ થાય કે નવમા આસમાનથી બહાર જાઓ તો રૂઢાની અસરની સ્થિતિ છે અને નવમા આસમાનની અંદર જીસ્માની-શારીરિક ગણતરી રહેલી છે. જેમકે એકથી પહેલે શૂન્ય છે, જે રૂઢાની જગતની ઉપમા છે; અને એકના પછી આઠ સંખ્યાઓ છે, જે નવમા આસમાનની અંદર આઠ આસમાનોની ઉપમા છે, જેને એકત્ર કરતાં તે જીસ્માની જગત કહી શકાય છે.

ઉપર મુજબના વાર્ણનથી પણ એ જ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે કે દરેક પ્રકારની વસ્તુઓમાંથી એક વસ્તુનું ઉપરી-ઉચ્ચ હોવું એ કુદસ્તી ક્રમ છે, (માનવજાતિ) માણસોમાં પણ એક એવી વ્યક્તિ મોજૂદ છે, જે માણસાઈના સદ્ગુણોની કમાલિયતમાં પોતાના સમયની એક અનોખી છે, જે કુદસ્તી રીતે અને ચમત્કારિક રીતે સઘળા માણસો માટે અક્લ-જ્ઞાન અને રૂઢનું મૂળ સ્થાન છે; જેમકે સંખ્યામાં “એક” અન્ય દરેક સંખ્યાઓના માટે હસ્તીનું સાધન અને વજૂદનું કારણ છે, કેમકે દરેક સંખ્યામાં એકમને એ “એક”ની સંખ્યાનો આધાર મળેલ છે; તેમ તે વ્યક્તિ જે પોતાના સમયની અનોખી છે, અને જેની ઉચ્ચતા સંખ્યાની ઉપમા થકી સાબિત થઈ, તે સંપૂર્ણ-સર્વજ્ઞાન ધરાવનાર-માણસ અર્થાત ઈમામે ઝમાન છે; અને કુદસ્તની એ નિશાની-એ સાક્ષી કુરાને પાકની આ સાક્ષીને સત્ય પુસ્તાર કરે છે કે જેમાં ફરમાવેલું છે કે, “કુલ ઈન્નમા અઈયુકુમ બી વાહીદતીન.” (સૂરહ ઉઠ, આયત ૪૯) અર્થ : (અય રસૂલ)

તમે કહી દે કે હું તમોને એક (હકીકત વિષે) નસિહત કરુ છું.

(૯) અક્ષરોની સાક્ષી : અરબી ભાષામાં ૨૮ મૂળાક્ષરો છે. તેમાં સૌથી પહેલો અક્ષર “અલીફ” છે. અલીફનું સ્વરૂપ એવું છે કે જેમ કોઈ તત્ત્વજ્ઞાની માણસ પોતાની આંગળી આકાશ તરફ ઊંચી કરીને ઈશારો કરે છે; અને તે તત્ત્વજ્ઞાનીનો એ ઈશારો નીચે મુજબનો અર્થ ધરાવે છે :

(૧) જોકે ખુદા દેરુ ઠેકાણે મોજૂદ છે, છતાં સર્વપ્રસિદ્ધ વિજ્ઞાન મુજબ આ ઈશારો એકમાત્ર હસ્તી (ખુદા)ની તરફ વાજબી છે. (૨) વળી આ ઈશારાનો અર્થ “એક” છે. (૩) આ ઈશારાનો હેતુ પ્રામાણિકતા અને સચ્ચાઈ પણ થઈ શકે છે. (૪) આ ઈશારા થકી ઉચ્ચ જગત તરફ ધ્યાન દેરવું એવો હેતુ પણ થઈ શકે છે. (૫) પ્રાથમિકતા અને આરંભના અર્થ પણ થઈ શકે છે. તો જે અક્ષરના સ્વરૂપનો ઈશારો આવી ઉત્તમ હકીકતો તરફ હોય તે સઘળા અક્ષરોથી આગળ-પ્રથમ છે; અને એવો અક્ષર ફક્ત “અલીફ” જ છે.

દેરુ પ્રકારની વસ્તુઓમાં એક વસ્તુ ઉચ્ચ અને ઉત્તમ હોય છે એ સિદ્ધાંત મુજબ, અક્ષરોમાં પણ એ સત્ય મોજૂદ છે; અને એ કમ મુજબ આ એ વાતની સાક્ષી છે કે માણસોમાં-વ્યક્તિગત રીતે પણ એક વ્યક્તિ ઉચ્ચ અને ઉત્તમ છે, જેમાં “અલીફ”ના સઘળા ઈશારાઓ નીચે મુજબ વાજબી ઠરે છે :

(૧) તે ફરમાનબરદારોને એકમાત્ર હસ્તી (ખુદા)થી વાસલ કરી દે છે (મેળાપ કરાવી દે છે). (૨) તે મોમીનોને તૌહીદના (એક ખુદાના) સત્યથી જાગૃકાર કરી દે છે. (૩) તે પ્રામાણિકતા અને

સચ્ચાઈની હિદાયત કરે છે. (૪) તે મુરિદિનું આખરત તરફ ધ્યાન દેરે છે. (૫) તે પ્રથમ જ્ઞાન (ખુદા)નું જાહેરી સ્વરૂપ છે, એ માટે તેને સઘળા લોકો ઉપર પ્રાથમિકતા અને ઉચ્ચતા મળેલી છે.

આ રીતે કુદરતની આ નિશાની કુરાને પાકની આ આયત મુજબની છે : “વસ્સાબિકુનસ્સાબિકુન ઉલાઈકલ મુકરરખૂન.” (સૂરહ પદ, આયત ૧૦-૧૧) અર્થ : અને જે લોકો (નેક કામ કરવામાં) આગળ વધી જનારા છે, તે જ લોકો (અદ્લાહની હુજૂરમાં-દરજજાઓમાં પાણ) આગળ વધી ગયેલા છે; અને તેઓ જ ખુદાની નજદીકી મેળવેલા છે. એ મુજબ અલીફની ઉપમા એવા પ્રથમ-ઉચ્ચના જેવી છે. કારણ કે આ અક્ષર દરેક અક્ષરોથી શ્રેણીમાં પાણ આગળ છે અને પોતાના વિશાળ અર્થમાં પાણ.

(૧૦) આસમાની પુસ્તકોની સાક્ષી : જે પ્રમાણે હઝરત મુહમ્મદ (સ.અ.વ.) સઘળા પયગમ્બરોના સરદાર છે, તે જ પ્રમાણે તે આસમાની પુસ્તક પાણ કે જે આપ હઝરત (સ.અ.વ.) ઉપર નાઝિલ થયું, અન્ય તમામ આસમાની પુસ્તકોમાં ઉચ્ચ, સંપૂર્ણ અને દરેકનો નીચોડ છે, જે વિશે મુસલમાનોમાં કોઈ મતભેદ નથી. માટે આસમાની પુસ્તકોના ભંડાર દ્વારા પાણ એ સાબિત થયું કે દરેક પ્રકારની વસ્તુઓમાંથી એક વસ્તુ ઉત્તમ-ઉચ્ચ હોય છે જે કુદરતી ક્રમ છે; અને આમ સ્પષ્ટ છે કે માનવજાતિમાં પાણ એક વ્યક્તિ ઉચ્ચ અને ઉત્તમ છે, જે ઈમામે ઝમાન અને હાદીએ બરહક છે; અને કુરાને પાકની જેમ હિદાયતનું સાધન અને જ્ઞાન તથા હિકમતનું મૂળ છે, બલકે તે પોતે જ કુરાને કરીમની જીવંત રૂહ છે અને તેનું નૂર છે; અને હઝરત મુહમ્મદ (સ.અ.વ.)નો આ એક મહાનતમ

યમત્કાર છે કે તેમના પુસ્તકની સાથે સાથે જીવંત નૂર પણ સદા કાળ માટે જગતમાં મોજૂદ છે; અને કુદસ્તની આ નિશાની કુરાને પાકની તે આયતને કબૂલ કરે છે (સ્વીકારે છે) જેમાં એક તરફથી આપ હઝસ્ત (સ.અ.વ.)ની રિસાલત અને નબુવ્વત સત્ય (બરહક) હોવાની સાક્ષી છે; અને બીજી તરફથી એ હકીકતનો ઉદ્દિખ છે કે દરેક ઝમાનામાં એક એવા માનવીનું મોજૂદ હોવું કુદસ્તી કમ છે કે જેની પાસે આસમાની પુસ્તકનું જ્ઞાન છે; તે આ મુજબ છે : “કુલ કાફાઈ બિદ્લાહી શહીદન બૈની વ બૈનકુમ વ મન ઈન્દહુ ઈત્મુલ કિતાબ.” (સૂરહ ૧૩, આયત ૪૩) અર્થ : (અય રસૂલ !) તમો (કાફરોને) કહી દો કે મારા અને તમારા વચ્ચે (મારી રિસાલતની) સાક્ષીના માટે ખુદા અને તે વ્યક્તિ જેની પાસે (આસમાની) પુસ્તકનું જ્ઞાન છે તે પૂસ્તાં છે.

ઉપર મુજબની આયતથી એ હિકમત સ્પષ્ટ થાય છે કે ઈસ્લામી કાનૂન પ્રમાણે દરેક જરૂરી મામલામાં બે એવા માનનીય અને ઈન્સાફ કરનારા સાક્ષી નિયુક્ત કરવામાં આવે છે, જેમણે પોતાની આંખોથી એ મામલાને પૂરેપૂરો નિહાળ્યો હોય. માટે આપ હઝસ્ત (સ.અ.વ.)ની રિસાલતના ખૂબ જ મહાન બનાવનો પહેલો સાક્ષી પોતે ખુદાતઆલા હતો; અને બીજો સાક્ષી ખુદા અને રસૂલનું નૂર હતું જે આપ હઝસ્ત (સ.અ.વ.)ના તે સંઘળા મહાન રૂહાની બનાવોના બનવા ટાણે હાજર હતું જે બનાવો ગારે હીરાથી મેઅરાજના સ્થળ સુધી અને મેઅરાજથી છેલ્લા સમય સુધી આપ (સ.અ.વ.) ઉપર વીત્યા હતા. એ પવિત્ર નૂર મૌલાના અલી (અ.સ.)ના વ્યક્તિત્વમાં જલ્વાગર હતું; અને એ જ નૂર અત્યારે

પાણી ઝમાનાના ઈમામ સ્વરૂપે દુનિયામાં હ્યાત અને હાજર છે; અને આ હિક્મત પાણી એ જ આયતથી જાહેર છે. કેમકે દુનિયામાં જો અત્યારે પાણી હઝરત (સ.અ.વ.)ની રિસાલતનો અસ્વીકાર કરનારા મોજૂદ છે, તો આપની રિસાલતના તે બન્ને સાક્ષીઓ કેમ ન હોય ? તો એ જાણાયું કે ઈમામે ઝમાન મૌલાના મુર્તઝા અલી અલૈહિસ્સલામનું નૂર છે. બસ, એ જ નૂર કુરાને પાકની રૂહ છે. જેમાં કુરાનનું સઘળું જ્ઞાન, નૂરાની કલ્પનાઓ, નિરાળા ખયાલો, રૂહાની દાખલાઓ, ઊડી. અવાજ અને ફરમાનો સાક્ષિત મોજૂદ છે.

હવે ઉપર મુજબની સમજણનો ખુલાસો એ છે કે બ્રહ્માંડ-કાયનાત અને તેમાં મોજૂદ દરેક વસ્તુઓ જુદા જુદા પ્રકારે અલગ અલગ સ્વરૂપમાં રહેલી છે; અને તે સઘળા પ્રકારોમાંથી એક જ પ્રકાર ઉચ્ચ અને ઉત્તમ સાબિત થાય છે. જે રીતે દરેક પ્રકારની વસ્તુઓમાંથી ફક્ત જીવંત-જાનદાર વસ્તુઓનો પ્રકાર ઉત્તમ છે કે જેમાં માનવી પાણી શામેલ છે. પછી તે દરેક પ્રકારો-સ્વરૂપોમાંથી પ્રત્યેક પ્રકાર કેટલાય નાના નાના પ્રકારો પર નિર્ભર નજર આવે છે; અને તે નાના નાના પ્રકારોમાંથી પાણી ફક્ત એક જ પ્રકાર ઉત્તમ સાબિત થાય છે, જેમકે જીવંત વસ્તુઓ મખ્લૂકાતના પ્રકારોમાંથી એક મોટો પ્રકાર છે, જેના કેટલાય નાના નાના પ્રકારો છે, જેમાં માનવીનો પ્રકાર ઉચ્ચ અને ઉત્તમ છે, જેની ઉપમા નીચે મુજબ છે :

(૧) આસમાની પુસ્તકોમાંથી કુરાન શરીફ ઉત્તમ છે; અને કુરાન પાકની સઘળી સૂરહમાંથી સૂરહ ફતેહા ઉત્તમ છે, કેમકે તે ઉમ્મુલ કિતાબ અને પુસ્તકની માતાના દરજ્જામાં છે. (૨)

સઘળી ઈમાસ્તોમાંથી મસ્જિદો અને ઈબાદતગાહો ઉત્તમ છે; અને તેમાંથી ખાનગે કાબા ઉત્તમ છે; એ માટે કે ખુદાએ તેને ખાસ પોતાનું ઘર ગણાવ્યું છે. (૩) સઘળા મહિનાઓમાં રમઝાન મહિનો ઉત્તમ છે; અને તેના ત્રીસ દિવસોમાં શબે ક્કર ઉત્તમ છે. (૪) પથ્થરો કસ્તાં જવાહિર ઉત્તમ છે; અને જવાહિરથી યાકૂત ઉત્તમ છે. (૫) ચોપગાં જાનવરોમાંથી હલાલ ચોપગાં ઉત્તમ છે; અને તેમાં ઊંટ ઉત્તમ છે. (૬) દાણાઓમાં અનાજ ઉત્તમ છે; અને તેમાંથી ઘઉં ઉત્તમ છે. (૭) ઝાડ (વૃક્ષો)માંથી ફળવાળાં વૃક્ષો ઉત્તમ છે; અને તેમાંથી ખજૂરનું વૃક્ષ ઉત્તમ છે. (૮) ફૂલોમાંથી એ ફૂલ ઉત્તમ છે જે સુગંધવાળું હોય; અને તેમાંથી ગુલાબ ઉત્તમ છે. (૯) ખનીજોમાંથી ધાતું ઉત્તમ છે; અને તેમાંથી સોનું ઉત્તમ છે. (૧૦) હ્યવાની શરીર (જીસમ) ઢાંકવા માટે ઊન, વાળ, રુંવાટી અને પાંખના પ્રમાણમાં માનવીનો પહેરવેશ ઉત્તમ છે; અને તેમાંથી રેશમી પહેરવેશ ઉત્તમ છે. (૧૧) સુંઘવામાં આવતી વસ્તુઓમાંથી સુગંધો ઉત્તમ છે; અને તેઓમાંથી કસ્તુરીની સુગંધ ઉત્તમ છે. (૧૨) માનવીના શરીરની અંદરના (બાતિની) અવયવોમાંથી મહત્વના અવયવો (ખાસ અવયવો) ઉત્તમ છે; જે દિલ, (હૃદય), દિમાગ (મગજ), ક્લેજું, કેફસાં, પીત્તા, તીક્ષી અને ગુર્દા છે; અને તે સઘળામાં દિલ ઉત્તમ છે. (૧૩) માનવીના શરીરના બહારના (જાહેરી) અવયવોમાં તે અવયવ ઉત્તમ છે જે પાંચેય ઈન્દ્રિયોમાં (અર્થાત આંખ, કાન, નાક, મોઢું અને ત્વચા) છે; અને તેમાંથી આંખો ઉત્તમ છે. (૧૪) આંગળીઓવાળા અવયવમાંથી બંને હાથ ઉત્તમ છે; અને તેમાં જમણો હાથ ઉત્તમ છે. (૧૫) હાથોની આંગળીઓમાં જમણા હાથની આંગળીઓ ઉત્તમ

છે; અને તેમાંથી અંગૂઠો ઉત્તમ છે. (૧૬) માનવીની બાતિની શક્તિઓમાં અક્કલની શક્તિ ઉત્તમ છે; અને તેમાં ઝીંકર કશ્વાની કુવ્વત ઉત્તમ છે, કારણ કે રૂહાની મોજિઝઓ તેમાં દૂપાયેલા છે; અને તેના થકી અન્ય સઘળી શક્તિઓ પોષણ મેળવે છે.

આ પ્રમાણે જાણી શકાય છે કે કાયનાત અને તેમાં મોજૂદ સઘળી વસ્તુઓ ઉત્તમતાના સિદ્ધાંત હેઠળ કાયમ છે; અને તે મુજબ ખુદાતઆલાએ એ જ સિદ્ધાંત પ્રમાણે સૌથી પ્રથમ હઝરત આદમ અલૈહિસ્સલામને નબુવ્વત અને ઈમામતના માટે પસંદ કર્યા; અને આ ક્રમ હઝરત આદમના વંશમાં હઝરત નૂહ અલૈહિસ્સલામ સુધી ચાલ્યો. હઝરત નૂહના વંશમાં હઝરત ઈબ્રાહીમ અલૈહિસ્સલામ સુધી ચાલ્યો. હઝરત ઈબ્રાહીમના વંશમાં હઝરત મુહમ્મદ મુસ્તફા (સ.અ.વ.) સુધી ચાલ્યો; અને આપ હઝરત ઉપર નબુવ્વતનો ક્રમ પૂરો થયો. પરંતુ ઈમામતનો ક્રમ આપ હઝરત (સ.અ.વ.)ની પવિત્ર આલમાં ક્યામત સુધી ચાલતો રહેશે, જે માટે હકતઆલા (ખુદાવંદ)નું ફરમાન છે કે, “ફક્ક આતઈના આલે ઈબ્રાહીમ અલ કિતાબ વલ હિક્મત વ આતઈનાહુમ મુલ્કન અઝીમ.” (સૂરહ ઠ, આયત ૫૪) અર્થ : બેશક, અમોએ ઈબ્રાહીમની ઔલાદને (ક્યામત સુધી) કિતાબ અને મહાન બુદ્ધિ (નો વારસો) આપ્યો; અને તેમને એક મહાન સલ્તનત આપી હતી.

ખુદાતઆલાના આ ફરમાન થકી ઈબ્રાહીમની આલ એટલે કે હઝરત મુહમ્મદ (સ.અ.વ.)ની આલની ઉત્તમતા સ્પષ્ટ છે. તે એ છે કે આસમાની પુસ્તકોના અર્થ (તાવીલ) તથા હિક્મત કોઈને પણ તેમના મારફત જ મળી શકે છે; અને એ જ કારણે તેઓ

રૂઢાનીયતની મહાન સલ્તનતના માલિક છે. એટલા માટે કે આસમાની પુસ્તકોની તાવીલ તથા હિકમત હમેશાને માટે જરૂરી છે. તે માટે ઈમામ કે જે ઈબ્રાહીમ (અ.સ.) અને મુહમ્મદ (સ.અ.વ.)ના વંશમાંથી છે, તે જગતમાં હમેશાં હાજર અને હયાત હોય છે; અને તે એક જ સર્વસત્તાધીશ બાદશાહ હોય છે. તેથી જ ઈમામે મુસ્તકીર-સ્થપાયેલ ઈમામ-કે જે દીનનો બાદશાહ હોય છે, એક હોય છે; અને નબુવ્વતના સમયમાં ઈમામ જાહેરમાં આ રૂઢાની સલ્તનતના વજીર તરીકે હોય છે, જે મુજબ હજરત મુહમ્મદ (સ.અ.વ.) પોતાના વખતમાં દીની બાદશાહ હતા; અને મૌલાના મુર્તઝા અલી અલૈહિસ્સલામ તેમના વજીર હતા.

હકદાર મોમીનોના માટે ઉત્તમતાના સિદ્ધાંતનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

વસ્સલામ.

Institute for
Spiritual Wisdom
□ * □
Luminous Science

Knowledge for a united humanity

તમારા સહકારનો આભાર...

હત્તઆલાનું ફરમાન છે કે, “વ તઆવનુ...(સૂરહ માએદહ, આયત નં. ૨) અર્થ : અને તમો નેકી તથા પરહેઝગારી (નાં કામો)માં એકબીજાને સહકાર-સહાય કરો. ખુદાના આ ફરમાન થકી એ વાત સ્પષ્ટ થઈ જાય છે કે નેકી અને પરહેઝગારીનાં સઘળાં કાર્યોમાં મોમીનોની આપસની સહાય કરવી એ જરૂરી ફરજોમાંથી છે. પરંતુ શક્ય છે કે એ સવાલ ઊભો થાય કે સૌથી મહાન નેકી અને સૌથી મોટી પરહેઝગારી કઈ છે કે જેને પૂર્ણ કરવામાં મોમીનો આપસમાં મદદ-સહાય કરીને વધારે સવાબ મેળવી શકતા હોય ?

આ સવાલનો સાદો અને સરળ જવાબ એ છે કે સૌથી મહાન નેકી એ છે કે જે સઘળી નેકીઓ ઉપર ભારી હોય-છવાયેલી હોય; અને સૌથી મોટી પરહેઝગારી એ છે, જે સઘળી પરહેઝગારી ઉપર છવાયેલી હોય; અને એવી નેકી અને પરહેઝગારી તો ફક્ત ઈસ્મ-જ્ઞાન જ છે. જેમકે ખુદાતઆલાનું ફરમાન છે કે, “વ સીઅ રહ્બી કુલ્લ શૈઈન...” (સૂરહ અન્આમ, આયત ૮૧) અર્થ : મારા પરવરદિગારના જ્ઞાનમાં દરેક વસ્તુ સમાયેલી છે, છતાં પણ તમે બોધ પ્રહાર કરતા નથી ?

તો એ માલુમ થાય કે મઝહબી પ્રકારની ઈસ્મી ખિદમત જ સૌથી મહાન નેકી અને સૌથી મોટી પરહેઝગારી છે, જેમાં મોમીનોને એકબીજાની સહાય કરવામાં મહાનતમ સવાબ છે, કેમકે જ્ઞાન-ઈસ્મ દ્વારા ભલાઈ અને બુરાઈમાં તકાવત જુદા તાસ્વીને પોતાના

અને બીજાઓના માટે ભલાઈ કરી શકાવાય છે અને બુરાઈથી બચી શકાય છે; અને ફક્ત ઈસ્મ-જ્ઞાન જ એવી અમર્યાદિત અને રસમય સંપત્તિ છે જેનાથી વર્તમાન અને ભવિષ્યમાં ક્રેમ અને મજબૂબની દેરે વ્યક્તિને ઘણો ભાગ મળી શકે છે. ટૂંકમાં એ કે જ્ઞાન ખુદાની રહેમત છે, જેમાં દીન અને દુનિયાના આનંદ, પ્રતિભા અને સંતોષ-શાંતિ સમાયેલાં છે.

હકતઆલાનો લાખોલાખ શુકર છે કે આપણી કૌમના ઘણાબધા જ્ઞાનચાહક અને પ્રગતિશીલ સદગૃહસ્થો જ્ઞાનની સંભાળ અને તેના પ્રકાશન સંબંધે દેરેક પ્રકારનો સહકાર કરે છે, જેઓની ઘણી મોટી સંખ્યા હુંજાના લગભગ દેરેક ઠેકાણે અને ગીલગીટ એજન્સીના ઈલાકાઓમાં છે, જેમાં ઓશીખન્દાસ અને દીનવરના ગામડાના લોકો ઉલ્લેખનીય છે. પુનીયાલ, ઈસ્ક્રેમન, ગુપીસ અને યાસીનના ઈસ્માઈલીઓમાં પણ જ્ઞાનના ફેલાવાની ક્ષર કરનારા ઘણાબધા લોકો છે, જેમકે મારા મિત્ર, નવયુવાન વાએઝીન કે જેઓ હાલ કરાચીના તાલીમી કેન્દ્રમાં જ્ઞાન સંપાદન કરી રહ્યા છે, જેમકે મારા મિત્ર, ચિતક યાસીન ખલીફ મહમદઆબાદ સાહેબ.

ગીલગીટમાં અલ વાઅઝ શેહઝાદ સુલતાન ખાનસાહેબ છે, જેમણે વારંવાર પોતાના મીઠા અને અસર કરનારા બોલથી મુજ સેવકની હિમત વધારી છે. એ સિવાય ત્યાં મારા ઘણા એવા મિત્રો છે, જેમની મજબૂબી અને રૂહાની મૈત્રીની ખુશીઓ મારા મન-મગજને શક્તિ બક્ષે છે.

ઓશીખન્દાસ અને દીનવર સિવાય નૌમલ અને માહેતમામદાસમાં પણ એવા હકીકી મોમીન અને મારા પ્રિય શિષ્યો

છે, જેમની ખુશી મેળવવાની ઉમ્મિદ મારામાં એક ખાસ પ્રકારની જાગૃતિ ઉત્પન્ન કરી દીધી છે. બિલકુલ આવોજ ઉલ્લેખ ખીઝરાબાદ, હુસેનઆબાદ, માયુન, ખાનઆબાદ અને હીનીના હકીકી ઇસ્માઈલીઓ વિષે પણ છે કે જ્યારે પણ હું થોડેક તે મોમીનોના વચ્ચે રહ્યો, તો મારા મન-મગજમાં ઈમાન અને ઈખ્લાસ-પવિત્રતાનો એક નવો પ્રકાર આવી જાય છે; અને મારા બાતિનમાં ઈસ્મી ખિદમત કરવાની એક નવી લાગણી ઉત્પન્ન થઈ જાય છે.

મુર્તઝાઆબાદ, બાલાઓપાઈનના હકીકી મોમીનો અને મારા ખાસ શિષ્યોએ બેનમૂન પ્રેમ અને પવિત્રતાથી મને ઘણો જ પ્રભાવિત કરી દીધો છે. તેમની અને અન્ય ઠેકાણે રહેતા અમુક મિત્રોની તો એ સ્થિતિ છે કે જાણે તેમની રૂહાની અને ભૌતિક શક્તિઓ મારા વેષમાં ઈસ્મી ખિદમત કરે છે.

હસનઆબાદના મોમીનો ઘણા જ સાફ અને ભાવનાશીલ છે. આ નસીબવંતા ગામડાના ઈસ્માઈલીઓમાં અમુક ઘણીજ લાયક હસ્તીઓ જન્મી છે, જેમનાથી અમને પ્રકાર પ્રકારની મદદ મળી છે.

અલીઆબાદનો તો ઉલ્લેખ માત્ર કરવાથી મારાં મન-મગજ આનંદથી પુલકિત થઈ જાય છે, જેનું સૌથી મોટું કારણ ચોક્કસપણે એ જ છે કે અલીઆબાદ અલીના મુબારક નામના લીધે એક એવું ગામ છે, જેની મઝહબી સંપ અને એકતામાં કોઈ ઉપમા નથી મળતી. ત્યાંના જ્ઞાન ધરાવનારા લોકો કે જેઓ દરેક વખતે પોતાની જાણકારીમાં વધારો કરવાની મહેનત કરે છે, ત્યાંના સમાજસેવકો કે જેઓ સદાય પોતાની ક્રેમ અને મઝહબની ખિદમત કરતાં થાકતા

નથી, ત્યાંની શાળાઓ કે જેઓ અત્યંત આત્મીયતાથી ક્રેમનાં બાળકોને અને બાળક્રીઓને શિક્ષણ આપે છે, ત્યાંના કારીગરો અને દરેક ઈસ્માઈલી વ્યક્તિઓ જેઓ મજબૂની ઈમાસ્તોના બાંધકામમાં પોતાની ખિદમતો અર્પણ કરે છે, તે સઘળા પોતાના દેશાંત પોતે જ છે. નિઃશંક અલીઆબાદ ન ફક્ત મારું બાહુબળ છે, પરંતુ અલીઆબાદે પુરાણા જમાનાથી દરેક ઈસ્માઈલી સૈયદ, દરેક આલિમે દીન, દરેક સેવક અને ખિદમતગારની હિમાયત-મદદ અને સહાય કરી છે.

ઝેરખનની ઈસ્માઈલી જમાત પણ પ્રગતિના પંથે આગળ વધી રહી છે. તેની સૌથી મોટી ખુશનસીબી એ છે કે ત્યાંના અમુક થોડાં નવયુવાનોએ ઉચ્ચ કેળવણી પ્રાપ્ત કરી છે, જેઓ આગળ જતાં ન ફક્ત પોતાના ગામની જ પ્રગતિ કરશે, પરંતુ પૂરી ક્રેમ અને મજબૂબના માટે પણ પ્રખ્યાતિનાં કામો કરીને દેશ અને દેશવાસીઓને પ્રખ્યાત કરી દેશે. મેં ઘણી વાર ઝેરખનના ઈસ્માઈલીઓની સાથે ઔપચારિક (રસમ પ્રમાણેની) વાતચીતમાં મજબૂબી બાબતની ચર્ચા કરી છે. તેઓ ઘણા જ હોશિયાર, હેતુને ઓળખનાર, સમજદાર અને વિદ્વાન છે; અને પોતાના વિદ્વાનોનો આદર અને સન્માન કરવામાં કોઈ કચાશ નથી રાખતા.

હૈદરાબાદના માટી-પાણીથી મારું આ કમજોર શરીર વૃદ્ધિ પામ્યું છે, તેથી હું એ ગામનો સદા આભારી છું. નિઃશંકપણે હૈદરાબાદની ઈસ્માઈલી જમાતે પણ મજબૂબી અને ક્રેમનાં કાર્યોમાં ઘણી પ્રગતિ કરી છે, કેમકે ત્યાંના દરેકે દરેક ઈસ્માઈલી ભાઈઓ ઘણા જ સારા દિલના અને દીનદાર છે. ત્યાંના સેવાધારીઓ અને

કાર્યકરોએ લાભદાયી કામોનાં દેશાંત પૂરાં પાડવામાં ખૂબ જ દિલિરી દાખવી છે.

ગરીલતના ઈસ્માઈલીઓનો સૌથી મોટો ગુરૂ એ છે કે તેઓ પોતાના મઝહબ ઉપર ખૂબ જ મજબૂતીથી કાયમ છે. તેઓ પોતાને મળેલ ખુદાદાદ શક્તિઓના લીધે દીની વાતોના સંબંધે સવાલ-જવાબના સિદ્ધાંતોને સારી રીતે જાણે છે. મને અમુક વખતે ગરીલતની ઈસ્માઈલી જમાતની ઈમાનની લાગણીને માણવાની તક મળી છે.

અલતીત રિયાસત હુંઝાનું દીની અને દુન્યવી કેન્દ્ર છે, જ્યાં મોટા મોટા પદવીધારી અને જવાબદાર લોકો રહે છે. એ સિવાય અલતીતની વસતિ ઘણી ગીચ છે. આ કારણે ત્યાં પ્રગતિ થવી કુદસ્તી વાત છે. અલતીતમાં કુલ આઠ જમાતખાનાઓ છે. મને ત્યાંના લગભગ દરેક જમાતખાનાઓમાં જવાનું સદ્ભાગ્ય સાંપડ્યું છે; અને ઘણા હકીકી મોમીનોના ઈમાનના પ્રકાશથી મારા દિલમાં વિશ્વાસ અને પવિત્રતાનું પ્રતિબિંબ પડ્યું છે. અલતીતમાં મારા ઘણા મિત્રો અને સગાઓ રહે છે, જેમનાથી હમેશા મને ઈત્મી ખિદમતમાં મદદ મળતી રહે છે.

અલતીતના ઈસ્માઈલીઓ મઝહબી વિશ્વાસમાં ઘણા જ મજબૂત છે, અને ખુદાના ફઝલો ક્રમથી હવે તેઓમાં અમુક વિદ્વાનો (ઉલેમા) પણ પૈદા થયા છે. અમુક નવયુવાનોએ દુન્યવી શિક્ષણમાં પણ ઘણી પ્રગતિ કરી છે. અલતીતના શિક્ષિત લોકોથી મેં ઘણી વાર મઝહબી ચર્ચા-વિચારણા કરી છે, જેમાં તેમની અક્કલમંદી અને હેશિયારી જોઈને મને ઘણો જ આનંદ પ્રાપ્ત થયો છે. તેઓ ઘણી

જ ગંભીરતા અને સદાચારથી વાતો કરે છે. અલતીતમાં મારા ઘણા રૂઢાની મિત્રો છે, જેમની મોહબ્બતથી મને રૂઢાની પ્રકાસ્નો સંતોષ મળે છે.

અહેમદઆબાદની જમાત પાણ વખાણને પાત્ર છે. સદ્ભાગ્યે મને ત્યાંના સઘળા મોમીનોની સાથે એક વાર જાગસણ અને ઈબાદત કરવાની તક સાંપડી હતી. મને ત્યાંના અમુક મધુર સ્વસ્વાળા કસીદા ગાનારના મીઠા અવાજથી ઘણી જ ખુશી થઈ; અને જમાતની દીનદારીથી હું ઘણો જ પ્રભાવિત થયો.

ગુલમીતનો ઈલાકો ગોજાલનો ખાસ ઈલાકો છે. ત્યાંના હકીકી ઈસ્માઈલીઓ દીની રીત-સ્મોની બજામાણીમાં બેનમૂન છે. ગોજાલના ઈલાકાના ઈસ્માઈલીઓનાં દિલોમાં દીની પવિત્રતા અને પ્રેમ ભરેલાં છે. ગુલમીત, હુસેની, ફાસો, ખૈબર, મોરખન અને સોસતબાલા તથા પાઈનની જમાતો એક જેવીજ ઘણી દીનદાર અને બહુજ નમ્રતાવાળી છે. અલબત્ત, મોરખન અને સોસતબાલા તથા પાઈનની જમાતોમાં આ ફેરે એક વધારાની ખૂબી જોવામાં આવી તે છે : ઈબાદત અને ઝકિ ઈલાહીમાં પોતાને-પોતાની જાતને ભૂલી જવું-મગન થઈ જવું.

મીસગારના પવિત્ર અને હકીકી મોમીનોની દીની લાગણી અને ઝીકર-ઈબાદતના પરિણામે ચમત્કારિક અને અજાયબીભર્યા રૂઢાની બનાવો બન્યા છે. એ મારાં સારા નસીબ હતા કે હું જુદા જુદા વખતે પાંચ વાર મહિનાઓ અને અઠવાડિયાઓ માટે મીસગારના ઈસ્માઈલીઓની વચ્ચે રહ્યો છું જેની એકંદર મુદત ત્રણ હજાર કલાકની છે, અને સાચી વાત એ છે કે મેં દરેક વખતે તેમને દીની

સલાહ-સૂચનોમાં દરરોજ પ્રગતિ કરતા જોયા અને ખાસ કરીને આ વર્ષ ! આ ફેરે મીસગારની જમાત તરફથી ત્યાંના ભાણેલા લોકોએ મને એક એવો આવકાર-પત્ર અર્પણ કર્યો કે જેનાથી મારી હિંમત ઘણી વધી ગઈ. આવકાર-પત્રના વિષયની અંદર રહેલી જ્ઞાન અને કુશળતા જોઈને એમ લાગે છે કે મીસગાર પર જ્ઞાન અને સાહિત્યનો સિતારો ઉદય પામી રહ્યો છે. આ પુસ્તિકાની હજારો પ્રતો મીસગારની સઘળી હકીકી ઈસ્માઈલી જમાત તરફથી મળેલ અમૂલ્ય સહકારનું પરિણામ (ફળ) છે. હું તેમની આ સુંદર દીની ખિદમત માટે આભાર પ્રદર્શિત કરું છું અને દિલોજાનથી એ કબૂલ કરું છું કે મીસગારની જમાતનો ભાણેલો તબક્કો અને હકીકી ઈસ્માઈલીઓએ દરેક વખતે દારૂહિંમતની સાથે સહકાર કર્યો છે.

એમાં કંઈ શંકા નથી કે મુર્તઝઆબાદ, ઓશીખન્દાસ વગેરેમાં પણ ઘણા સમયથી વર્તમાનના નવીન પ્રકારના રૂઢાની પ્રયોગોના માટે ઝકિ જહી (સાદા ઝીકર)ની ખાસ મજલીસો યોજવામાં આવે છે. એ ઉપરાંત સામાન્ય રૂઢાની મજલીસોમાં પણ કોઈ ને કોઈ ખુશનસીબ મોમીનને ઝકિ ઈલાહીમાં મગન અને મદ્દેશ અથવા વિનંતી-ગિસ્તિયાઝારીમાં ડૂબેલો જોવામાં આવ્યો છે. પરંતુ મીસગારના હકીકી મોમીનોએ કુદસ્તી અને ચમત્કારિક પ્રકારે એકત્રતા અને મગ્ન થઈ જવાની પરિસ્થિતિનું પ્રદર્શન કર્યું છે, તે મારા માટે એક એવો આનંદ આપનાર અને યાદ રહી જનાર બનાવ છે, જેને હું ફરજિયાતપણે પણ ભૂલવા ઈચ્છું તો યે ભૂલવું શક્ય નથી.

ચિત્રાલના ઈસ્માઈલીઓએ કૌમ અને દેશના હિસાબે ઘણી પ્રગતિ કરી લીધી છે. તેઓએ કેળવણી અને શિસ્તની ઘણી સંસ્થાઓ

બનાવી છે; અને ત્યાં હેલ્થ સેન્ટરની શાખાઓ ખોલી છે. ત્યાંના ઈસ્માઈલી ઉચ્ચ દરજ્જાના શ્રદ્ધાળુ અને પવિત્ર છે, તેઓના કેમી કાર્યકર્તાઓમાં હિંમત અને શૌર્ય છે. ચિત્રાલના ઈસ્માઈલીઓમાં પણ મારા ઘણા એવા મિત્રો છે, જેમના તસ્ક્થી મને દરેક પ્રકારે પ્રોત્સાહન અને જાણકારી મળતી રહે છે.

રાવલપીંડી અને સરગોધાના ઈસ્માઈલીઓમાં મારા અમુક ખાસ મિત્રો છે, જેઓ જ્ઞાનની ખિંદમતમાં સદા મને સહકાર કરે છે. જેમની મિત્રતા માટે મને ઝર્વ અને ખુશી છે.

કરાચીના ઈસ્માઈલીઓમાં પણ મારા ઘણા ઓળખીતા અને મિત્રો છે, જેમનાથી મને ઘણા પ્રકારની સહાય મળી છે. મને ભાણેલા અને પ્રગતિયાહક લોકો ઘણા જ રમે છે, જેમની મિત્રતા અને મોહબ્બતથી મને દરેક વખતે આનંદ મળે છે; અને ઘણે ભાગે આ ખુશી જ મારાં કાર્યોમાં સહાયક સાબિત થાય છે.

વસ્સલામ,

કૃત આપનો વિશ્વાસુ

નસીરુદ્દીન 'નસીર' હુંગ્રઈ

Knowledge for a united humanity

તા. ૭ ફેબ્રુઆરી, ઈ.સ. ૧૯૬૮

(તા. ૭ ઝિલકાદ, હિ.સ. ૧૩૮૭)

YAAD-GAAR

50
PAČAAS-SAALAH
(NISF --- SADI)
(1940-1990)

"BURUŠASKI"
ZABAAN--KII
QHIDMET